

Profilul profesorului in scoala romana

Atat prin forma lui de organizare,cat si prin continutul lui,invatamantul la Roma avea un pronuntat caracter de clasa.Functia de educator era o ocupatie intelectuala cu trecut indelungat, chiar daca facem abstractie de educatia ce se dadea in familie,sub conducerea directa a mamei pana la varsta de sapte ani, apoi sub supravegherea tatalui.

Dupa traditia istorica,transmisa de Titus Livius,cea mai veche institutie de invatamant la romani ar data de pe la mijlocul secolului al V-lea i.e.n.El afirma ca in Forul roman,printre pravaliiile vanzatorilor de tot felul,se aflau si unele scoli .

Primele scoli reprezentau si cea mai elementara forma de invatamant.Cunostintele erau predate de un *litterator*,adica "cel care invata pe altii literele":mai tarziu a aparut denumirea de *primus magister* sau *ludi magister*.Acest din urma termen dovedeste existenta unei scoli,deci a unei institutii colective de invatamant elementar(*ludus litterarius*).Ea era frecventata aproape exclusiv de copiii oamenilor saraci,caci cei bogati preferau sa dea acasa fiilor lor instructia elementara.

Cine indeplinea ocupatia de invatator in aceste scoli de grad elementar?Plutarh spune despre Spurius Carvilius,cel dintai invatator roman al carui nume se cunoaste,ca era libert al consulului din anul 234 i.e.n.Acest amanunt este ilustrativ si pentru epoca in care traieste autorul insusi al *Vietilor paralele*;caci si istoricul Tacit,contemporanul mai tanar al lui Plutarh,vorbind despre cariera stralucita pe care a facut-o un parvenit,spune ca la inceput acesta avusese o ocupatie umila(*obscura initia*),adica aceea de invatator.In general vorbind,o astfel de ocupatie nu puteau avea decat oameni liberi de rand sau chiar liberti,de vreme ce orice munca pentru care se primea salariu sub o forma sau alta era considerata injositoare pentru mentalitatea membrilor nobilimii romane;in ochii lor invatatorul era un biet muritor, care nu se bucura de nici o trecere in fata oamenilor de pe urma unei ocupatii atat de desconsiderate *res indignissima*,cum o numeste un autor antic.

Putina consideratie de care se bucura aceasta ocupatie reiese si din retributia mica pe care invatatorii o primeau de la parintii scolarilor.Dupa informatiile pe care le avem cu privire la ultimul secol al republicii dintr-o satira a lui Horatiu,invatatorul primea de fiecare elev cate opt asi pe luna,adica patru cincimi dintr-un denar;aproximativ aceeasi cifra este

indicata si de poetul satiric Iuvenal la inceputul secolului al II-lea e.n., ceea ce reprezenta un salariu de mizerie.

Dar nici din punct de vedere moral situatia acestora nu era mai buna. Intr-adevar,provenienta invatatorilor din paturile de jos ale populatiei libere era o cauza pentru care acestia nu se bucurau de prestigiu si autoritate,nu numai in fata oamenilor in general,dar nici in fata elevilor insisi.Acest lucru era frecvent indeosebi in raporturile dintre ei si fiii celor bogati,cand erau pusi intr-o situatie de inferioritate,ceea ce influenta negativ prestigiul profesiei lor.Un exemplu elocvent in aceasta privinta il avem intr-o comedie a lui Plaut, unde un invatator se plange de situatia de inferioritate pe care o are fata de scolarii sai din paturile sus-puse: „Daca invatatorul atinge cu varful degetului pe unul care n-a implinit inca sapte ani,acesta de indata ii sparge capul cu tablita.Daca merge la tatal lui sa se planga,acesta ii spune copilului: << Esti vrednic de mine atata timp cat te aperi impotriva unei vatamari ce ti se aduce >>”.

Nici fata de elevii proveniti din paturile de jos invatatorul nu-si putea mentine autoritatea si prestigiul decat cu ajutorul biciului si al nuielii pe care le aplica pentru cea mai mica greseala.Tot Plaut descrie o scena de la o lectie „...te asezai pe un scaunel in fata invatatorului;iar cand citeai din carte,daca greseai o singura silaba,pielea ta venea vargata”.In general, se pare ca singurul mijloc de a asigura disciplina erau constrangerea si pedepsele corporale.

Brutalitatea cu care era asigurata disciplina,precum si variatele ei forme de manifestare aveau de obicei urmari negative si daunatoare asupra formarii elevilor,familiarizandu-i cu ipocrizia si lasitatea.

Ce-i invata un *ludi magister* pe copii intr-o scoala de grad elementar?Bineinteles inainte de toate cititul si scrisul.

Cititul incepea cu alfabetul,ale carui litere erau invatate pe dinafara mai inainte de a fi cunoscute dupa forma lor.

Scrisul se invata de-abia dupa ce scolarii se aflau in faza cititului;ei scriau pe tablite cuvintele sau textele pe care urmau sa le citeasca.Textele citite si scrise erau apoi invatate pe dinafara.

Dupa ce isi insuseau cititul si scrisul,scolarii erau initiati in primele elemente de calcul;ei invatau mai intai terminologia sistemului de numarare,ajutandu-se uneori in acest scop de pietricele(*calculi*).

Mai tarziu,in epoca imperiala se pare ca s-au realizat unele progrese in ceea ce priveste predarea acestor elemente,prin introducerea treptata a operatiilor care stau si azi la baza aritmeticii.

Scoala de primul grad a fost multa vreme singura institutie de invatamant la Roma;de-abia pe la mijlocul secolului al III-lea i.e.n apare un

invatamant de grad mediu sub conducerea unui, grammaticus ;la inceput el se facea in cadrul familiei, iar mai tarziu s-au deschis si scoli publice.

Cel dintai grammaticus, adica profesor de limba si literatura, a fost la Roma poetul Livius Andronicus, care este in acelasi timp primul poet latin in sensul ca a tradus Odiseea lui Homer in limba latina, folosind pentru versurile sale vechiul metru autohton, saturninul; textul acestei traduceri i-a servit lui Andronicus ca manual pentru elevii sai. Acelasi lucru l-a facut ceva mai tarziu un alt profesor, poetul Ennius, autorul celui dintai poem epic, Annales. De aici s-a stabilit apoi o traditie care s-a perpetuat aproape doua secole in scoala de grad mediu, ca grammaticus sa citeasca si sa interpreteze cu elevii mai ales din operele acestor poeti. De altfel, asa se si explica aparitia relativ tarzie a scolii de acest grad la Roma in comparatie cu ludus litterarius; de abia incepand cu acesti poeti romanii au avut o literatura propriu-zis culta, care a servit de la inceput ca obiect de studiu.

Daca la inceput se studiau in scoala operele autorilor latini si ai celor greci, de prin a doua jumatate a secolului al II-lea i.e.n. au aparut profesori care predau numai literatura latina; invatamantul acestora se desfasura paralel cu cel in limba greaca.

In scoala condusa de un grammaticus nu aveau acces decat copiii celor bogati; cei saraci nu-si puteau permite un astfel de lux, atat din cauza sumei ce trebuiau sa o plateasca profesorului, cat si din nevoia de bratele de munca ale copiilor pentru asigurarea existentei familiei; deci, ciclul acesta al scolii romane era frecventat indeosebi de fiii claselor privilegiate. Copiii acestora, baieti si fete, urmau lectiile unui grammaticus impreuna, ca si in ludus litterarius. Urmarea a fost ca din scoala de acest grad au iesit unele femei cu o cultura literara mai vasta, mai ales in primul secol al epocii imperiale.

Remuneratia unui grammaticus nu se deosebea prea mult de aceea a unui litterator sau ludi magister. Iuvenal zugravesce situatia mizera a unui grammaticus care ii invata pe elevi pe un text din Horatiu decolorat si pe unul din Vergiliu innegrit de funingine, fara a primi de la niste parinti pretentiosi regulat salariul de mizerie-rara merces-stabilit de comun acord. Este adevarat ca, in raport cu cel al unui litterator, salariul acestuia este superior; in Edictul lui Diocletian se prevede pentru un grammaticus o retributie de patru ori mai mare, adica 200 de denari pentru fiecare elev pe luna. Putine sunt exceptiile; de exemplu este cunoscut cazul gramaticului Q. Remmius Palaemon care, de pe urma invatamantului avea un venit anual de 400.000 de sesterti, suma cu care se putea cumpara in epoca imperiala rangul de cavaler.

La fel cu *litterator,grammaticus* provenea din paturile de jos ale societatii romane,oameni liberi si liberti;uneori mai aveau aceasta ocupatie si unii reprezentanti scapatati ai claselor suprapuse,care si-au irosit averile,ruinandu-se, sau care si-au conpromis cariera politica devenind niste declasati.Din aceasta cauza, intreaga tagma nu se bucura de nici un prestigiu si de nici o consideratie din partea parintilor elevilor;cu alte cuvinte,era o ocupatie umila si dispretuita.

In ceea ce primeste invatamantul intr-o scoala de grad mediu,acesta era mai complex;disciplinele de baza erau limba si literatura,iar studiul lor se facea mai ales pe textele operelor poetice;se mai predau si notiuni de istorie,geografie,fizica,astronomie,dar nu ca scop in sine, ci indeosebi pentru ca elevii sa poate intelege mai bine textele literare.

La inceputul secolului I i.e.n. a luat fiinta la Roma si un invatamant de grad superior, condus de un *rhetor* sau *orator*;de aici si numele de scoala de retorica sau elocventa ce i s-a dat.La *rhetor* elevii se initiau si se deprindeau in arta oratorica.

Aceasta forma de invatamant s-a dezvoltat tot dupa modelul celei grecesti,destul de raspandita pe atunci la Roma.Cea dintai scoala romana de retorica a fost deschisa in anul 93 i.e.n. de L. Plotius Gallus.Aici invatau tinerii de varsta 16-17 ani,de regula generala dupa ce imbracau *toga virilis*, si pana la 20 de ani;uneori se depasea si aceasta varsta.

In comparatie cu *litterator* si *grammaticus*,profesorul de retorica avea o situatie materiala cu mult mai buna;la sfarsitul secolului I si la inceputul secolului al II-lea e.n. un *rhetor* primea 2.000 de sesterti pe an pentru fiecare elev,deci de patru ori mai mult decat un *grammaticus*.Pe timpul lui Diocletian,salarizarea este inasa aproape identica;in Edictul de preturi raportul este de 250 la 200 pe luna pentru fiecare elev.

Dar aceasta situatie materiala relativ mai buna n-a influentat prea mult provenienta profesorilor de retorica;pe langa oameni liberi de rand sau liberti, se indreptau uneori spre aceasta ocupatie si unii membrii ai clasei senatoriale cazuti in disgratie.Din randurile celor dintai au fost inasa multi care au ajuns sa faca avere sau sa obtina ranguri inalte in viata politica,mai ales in epoca imperiala tarzie.

In epoca republicana,scoala romana,indiferent de gradul pe care-l avea,era o institutie cu caracter particular,in sensul ca autoritatea de stat nu contribuia cu nimic la intretinerea localurilor sau la plata celor ce profesau.Scoala era,asadar, o intreprindere personala a unui *litterator* sau *ludi magister,grammaticus* sau *rhetor*, cu toate beneficiile,dar si cu toate riscurile pe care ea putea sa le aduca.

Incepand cu epoca imperiala,scolile de orice grad,indeosebi cele de grad superior,au fost transformate treptat in scoli de stat cu misiunea de a pregati functionari devotati puterii imperiale;imparatii dadeau salarii si alte avantaje profesorilor,care devin factorii de promovare a politiciii lor.In acest sens inceputul l-a facut insusi August,care a instalat o astfel de scoala in propria sa resedinta de pe Palatin.

O a doua etapa spre invatamantul oficial de stat o constituie acordarea unei subventii regulate din partea statului sub forma de salariu anual;aceasta politica a fost inaugurata in a doua jumătate a secolului I e.n. de catre imparatul Vespasian.

Un nou pas spre invatamantul de stat l-a facut, la inceputul secolului al II-lea,impratul Traian.Traducand in viata proiectul predecesorului sau Nerva,privitor la crearea institutiilor alimentare, potrivit caruia din dobanzile stranse dupa sumele imprumutate micilor agricultori urmau sa fie educati aproximativ 5.000 de copii saraci din Roma si Italia,el lua asupra statului sarcina de a-i instrui, platind pe educatori.

In comparatie cu cele de mai sus, de un invatamant oficial de stat nu se poate vorbi decat in prima jumătate a secolului al III-lea, cand imparatul Alexandru Sever a construit localuri speciale pentru scolile de grad mediu si superior.

In institutele de invatamant oficial de stat profesorii mai primeau pe langa salarii si unele ranguri si titluri onorifice din partea imparatilor: cel dintai a fost Quintilian, care a primit de la Domitian titlul si insignele de consul.Acelasi rang l-au primit in secolul al II-lea M.Cornelius Fronto si Herodes Atticus.Traditia a fost continuata, peste criza din secolul al III-lea, in veacul urmator de catre Constantin, care a conferit inalte onoruri unor profesori de retorica .Tot asa, Gratian a acordat profesorului de retorica Ausonius rangul de consul si acela de prefect al praetoriului in Galia.Toate acestea,si numarul exemplelor s-ar putea inmulti,sunt o dovada a sprijinului nemijlocit pe care imparatii,mai ales cei din epoca tarzie,il dadeau invatamantului si celor care-l profesau.

Alaturi de invatamantul oficial de stat cu toate formele lui schitate mai sus,existau si alte scoli publice intretinute de administratia diferitelor orase.Inceputul lor dateaza, probabil, de pe timpul domniei lui Antonius Pius.

Existenta scolilor municipale este o dovada elocventa a raspandirii pe care invatamantul a avut-o nu numai la Roma, ci si in orasele din provincii; pe de alta parte, ele arata ca se simtea nevoia unei contributii colective,deoarece cetatenii nu mai puteau plati sumele,oricat de modeste ar fi fost ele pentru frecventarea scolilor particulare de catre copiii lor.

In aceste scoli profesorii erau alesi si numiti de catre consiliul municipal,dar dintre mai multi candidati prin instituirea unui fel de concurs.Printre probele la care candidatii erau supusi figura si o expunere in fata juriului numit de catre consiliul municipal din care sa reieasa talentul si pregatirea lor.

In epoca imperiului tarziu,activitatea scolilor municipale era urmarita si controlata indeaproape de catre imparati;astfel, in ceea ce priveste numirea profesorilor, ei nu mai lasau municipalitatilor deplina libertate de alegere , ci adeseori propuneau pe candidatii lor.

Aparitia scolilor oficiale de stat si a celor municipale n-a atras dupa sine desfiintarea legala sau interzicerea scolilor particulare;acestea au continuat sa functioneze dar, fata de conditiile materiale incomparabil mai prielnice ale celor dintai,situatia lor a devenit tot mai precara.Situatia generala creata de criza economica din ultimele secole ale imperiului a sporit greutatea materiale ale conducatorilor de scoli particulare;tot mai putini parinti isi trimiteau copiii la scoala unui *grammaticus* sau *rhetor* particular atunci cand aveau posibilitatea sa-i de-a la o scoala intretinuta de stat sau de municipalitate, unde si taxele erau mai mici.In felul acesta s-a creat intre cele doua forme de invatamant o concurenta inversunata, din care toate dezavantajele apasau in balanta celei particulare;din cauza acestei concurente multi profesori particulari, dintre care unii celebrii, erau nevoiti sa se multumeasca cu castiguri ce nu le puteau asigura o situatie materiala corespunzatoare.